

PEDAGOGIK FIKR TARIXI VA MAKTAB AMALIYOTIDA O'QITUVCHI MAHORATI MASALALARI

Meliyeva Dilfuza O'ralovna

Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti o'qituvchisi

Primovna Zulfiya Shirinkulovna

Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti Pedagogika fakulteti

Boshlang'ich ta'lim yo'nalishi 5 bosqich talabasi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.17334063>

Annotatsiya: Maqolada pedagogik fikr tarixida o'qituvchi shaxsiga, uning mahorati va kasbiy faoliyatiga berilgan ilmiy-pedagogik baholar tahlil qilinadi. Sharq va G'arb pedagoglarining qarashlari, klassik pedagogik meros, shuningdek, zamonaviy maktab amaliyotida o'qituvchi mahoratini rivojlantirish masalalari yoritiladi. O'qituvchi mahorati ta'lim sifati va samaradorligini belgilovchi asosiy omil sifatida ko'rib chiqilib, uni shakllantirishning nazariy va amaliy mexanizmlari tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: pedagogik fikr tarixi, o'qituvchi mahorati, kasbiy kompetensiya, pedagogik mahorat, ta'lim amaliyoti, o'qituvchi shaxsi.

Аннотация: В статье анализируются взгляды на личность учителя, его мастерство и профессиональную деятельность в истории педагогической мысли. Освещаются идеи восточных и западных педагогов, классическое педагогическое наследие, а также вопросы развития педагогического мастерства в современной школьной практике. Учительское мастерство рассматривается как главный фактор, определяющий качество и эффективность образования, раскрываются теоретические и практические механизмы его формирования.

Ключевые слова: история педагогической мысли, педагогическое мастерство, профессиональная компетентность, личность учителя, школьная практика.

Annotation: The article analyzes the views on the teacher's personality, skills, and professional activity in the history of pedagogical thought. It highlights the ideas of Eastern and Western educators, classical pedagogical heritage, and issues of developing teacher mastery in modern school practice. Teacher mastery is considered the key factor determining the quality and effectiveness of education, with both theoretical and practical mechanisms of its formation discussed.

Keywords: history of pedagogical thought, teacher mastery, professional competence, teacher personality, educational practice.

Ta'lim tizimi tarixida o'qituvchi shaxsi va uning mahorati doimo dolzarb masala bo'lib kelgan. Chunki ta'lim sifati, avlodlarning bilim darajasi va tarbiyaviy jarayon samaradorligi ko'p jihatdan o'qituvchining kasbiy mahoratiga bog'liqdir. Pedagogik fikr taraqqiyoti jarayonida Sharq mutafakkirlari — Abu Nasr Forobiy, Ibn Sino, Alisher Navoiy, G'arb pedagoglari — Y.A. Komenskiy, J.J. Russo, K.D. Ushinskiy va boshqa ko'plab allomalar o'qituvchi shaxsiga alohida e'tibor qaratib, uning mahoratini ta'lim samaradorligining poydevori sifatida talqin qilganlar.

Zamonaviy ta'lim jarayonida ham o'qituvchining kasbiy mahorati asosiy mezonlardan biri sifatida qaraladi. Chunki bugungi kunda o'qituvchidan nafaqat bilim berish, balki o'quvchilarni mustaqil fikrlashga, muammoli vaziyatlarni hal etishga, ijodiy yondashuvga yo'naltirish talab

qilinmoqda. Bu esa o'qituvchi faoliyatini faqat bilim berish bilan cheklab qo'ymaydi, balki uni murabbiy, tashkilotchi, maslahatchi va rahbar sifatida ham ko'rsatadi.

Shunday ekan, pedagogik fikr tarixida o'qituvchi mahorati masalasining qanday talqin etilganini tahlil qilish va uni zamonaviy maktab amaliyoti bilan uyg'unlashtirish muhim ilmiy va amaliy vazifalardan biridir. Ushbu maqola aynan shu masalani yoritishga qaratilgan bo'lib, o'qituvchi mahoratining nazariy asoslari, tarixiy ildizlari va bugungi kundagi o'rni tahlil qilinadi. O'qituvchi shaxsi va uning mahorati masalasi insoniyat tarixining eng qadimiy davrlaridanoq pedagogik fikr markazida bo'lgan. Har bir davr, madaniyat va ilmiy maktab o'qituvchiga turlicha qaragan bo'lsa-da, umumiy xulosa bir xil bo'lib kelgan: o'qituvchi jamiyat taraqqiyotining asosiy kuchidir.

Sharq mutafakkirlari o'qituvchini nafaqat bilim beruvchi, balki inson ma'naviyati va axloqini shakllantiruvchi shaxs sifatida ko'rgan.

Abu Nasr Forobiy (870–950) "Fozil shahar ahli" asarida o'qituvchi shaxsiga alohida to'xtalib, u bilimli, odil, ma'rifatli va mehribon bo'lishi kerakligini ta'kidlagan. Uning fikricha, ta'lim va tarbiya uyg'un bo'lmasa, shaxs to'laqonli rivojlanmaydi.

Abu Ali ibn Sino (980–1037) "Donishnoma" va "Tib qonunlari" asarlarida o'qituvchi va o'qituvchi o'rtasidagi munosabatni muhokama qilib, o'qituvchi shogirdning bilim olish jarayonini qulay, izchil va amaliyotga yaqin tashkil etishi lozimligini uqtirgan.

Alisher Navoiy (1441–1501) o'z asarlarida ustozning jamiyatdagi o'rni va maqomini ulug'lagan. "Mahbub ul-qulub" asarida u o'qituvchini xalqning eng muhtaram vakili deb ta'riflagan.

Sharq pedagogik merosida ustozning mahorati avvalo uning shaxsiy fazilatlarini, axloqi, adolati va bilimdonligida namoyon bo'lishi ko'rsatiladi.

G'arb pedagogik fikrida ham o'qituvchi shaxsiga katta e'tibor berilgan.

Yan Amos Komenskiy (1592–1670) "Buyuk didaktika" asarida ta'limning asosiy vazifasi — o'qituvchiga bilim berish emas, balki uning aqliy va axloqiy rivojlanishini ta'minlash ekanligini uqtiradi. Unga ko'ra, o'qituvchi "bilim manbai" dan ko'ra "yo'naltiruvchi" bo'lishi lozim.

Jan-Jak Russo (1712–1778) "Emil yoki tarbiya haqida" asarida o'qituvchi bolaga erkinlik berishi, uni tabiat qo'ynida tarbiyalashi va mustaqil fikrlashga o'rgatishi kerakligini ta'kidlaydi.

Konstantin Dmitrievich Ushinskiy (1824–1870) rus pedagogikasining asoschisi sifatida "O'qituvchi — ta'limning yuragi" degan g'oyani ilgari surgan. Unga ko'ra, eng zamonaviy dastur ham kuchsiz o'qituvchi qo'lida samarali bo'la olmaydi.

Tarixiy manbalardan kelib chiqib, o'qituvchi mahoratining asosiy tarkibiy qismlari quyidagilardan iborat:

1. Bilimdonlik – fan asoslarini mukammal bilish.
2. Didaktik mahorat – bilimlarni tushunarli, tizimli va samarali yetkazish qobiliyati.
3. Axloqiy fazilatlar – halollik, adolat, sabr-toqat, mehribonlik.
4. Muloqot madaniyati – o'qituvchi bilan ijobiy psixologik aloqani yo'lga qo'yish.
5. Ijodkorlik – yangicha metod va shakllarni qo'llay olish.

Pedagogik fikr tarixini tahlil qilish shuni ko'rsatadiki, o'qituvchi mahorati doimiy ravishda o'qituvchi shaxsini shakllantirishning markazida bo'lgan. Sharq allomalari ustozni ma'naviyat va axloqning poydevori sifatida ulug'lagan bo'lsa, G'arb pedagoglari uni mustaqil fikrlash va erkin tarbiyaning bosh yo'naltiruvchisi sifatida ko'rgan. Har ikki yondashuvni umumlashtirgan holda

aytish mumkinki, o'qituvchi mahorati – bilim, tarbiya va shaxsiy fazilatlarining uyg'unligidir. Zamonaviy maktab amaliyotida o'qituvchi mahorati — ta'lim sifatini belgilovchi asosiy mezon hisoblanadi. O'qituvchi nafaqat bilim beruvchi, balki o'quvchi shaxsini har tomonlama rivojlantiruvchi murabbiy sifatida ham faoliyat yuritadi. Shuning uchun o'qituvchi mahoratini doimiy ravishda oshirish, yangi metodlarni o'zlashtirish va shaxsiy fazilatlarini rivojlantirish bugungi kunda eng dolzarb masalalardan biridir. Xulosa: Pedagogik fikr tarixini tahlil qilish shuni ko'rsatadiki, o'qituvchi shaxsi va uning mahorati doimo ta'lim jarayonining markazida bo'lgan. Sharq mutafakkirlari — Forobiy, Ibn Sino, Navoiy kabi allomalar ustozning ma'naviy-axloqiy fazilatlarini ta'kidlagan bo'lsalar, G'arb pedagoglari — Komenskiy, Russo, Ushinskiy kabi olimlar o'qituvchining bilim berish va tarbiya jarayonidagi asosiy rolini ilgari surganlar. Demak, tarixiy tajriba shuni ko'rsatadiki, o'qituvchi mahorati – bilim, tarbiya va shaxsiy fazilatlarining uyg'unligidir.

Zamonaviy maktab amaliyotida esa o'qituvchi nafaqat bilim beruvchi, balki murabbiy, psixolog, tashkilotchi, yo'naltiruvchi sifatida ham faoliyat yuritmoqda. Shu bois, ta'lim sifatini oshirish uchun avvalo o'qituvchining kasbiy mahoratini rivojlantirish zarur.

O'qituvchi mahoratini rivojlantirish omillari orasida:

- a) Kasbiy tayyorgarlik va uzluksiz malaka oshirish;
- b) Innovatsion texnologiyalarni qo'llash;
- c) Ilmiy-tadqiqot faoliyatida ishtirok etish;
- d) Ustoz-shogird an'anasini davom ettirish;
- e) Zamonaviy axborot-kommunikatsiya vositalaridan foydalanish muhim o'rin tutadi.

Xulosa qilib aytganda, o'qituvchi mahoratini oshirish nafaqat o'zining kasbiy faoliyati, balki butun ta'lim tizimining samaradorligini belgilovchi asosiy omildir. Pedagogik mahorati yuqori bo'lgan o'qituvchi — bilimli, barkamol va raqobatbardosh avlodni tarbiyalashning kafolatidir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Abu Nasr Forobiy. Fozil shahar ahli haqida risola. – Toshkent: Fan, 1993.
2. Ibn Sino. Donishnoma. – Toshkent: Sharq, 2000.
3. Alisher Navoiy. Mahbub ul-qulub. – Toshkent: G'afur G'ulom nashriyoti, 2011.
4. Komenskiy Ya.A. Buyuk didaktika. – Moskva: Pedagogika, 1982.
5. Russo J.J. Emil yoki tarbiya haqida. – Moskva: Prosvetsheniye, 1990.
6. Ushinskiy K.D. Chelovek kak predmet vospitaniya. – Moskva: Pedagogika, 1988.
7. Hasanboyeva O., Usmonov B. Pedagogika. – Toshkent: Tafakkur, 2020.
8. Nazarov Q. Innovatsion ta'lim texnologiyalari. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2021.
9. Meliyeva, D. O. (2025). BOSHLANG'ICH SINIF MUSTAQIL ISHLASH KO'NIKMALARINI INNOVATSION YONDASHUV ASOSIDA TAKOMILLASHTIRISH MEXANIZMI. Inter education & global study,(2), 320-328.
10. Мелиева, Д. (2024). Boshlang 'ich sinf o 'quvchilarining mustaqil ishlash qobiliyatini rivojlantirishning davlat miqyosidagi ahamiyati. Журнал универсальных Научных исследований, 2(5), 1106-1108.